

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

w obszarze cyberbezpieczeństwa dzieci i młodzieży

Fot. <https://pl.freepik.com>

st. sierż. Agnieszka Korz

Zakład Służby Prewencyjnej CSP

Niniejsza publikacja dotyczy zagadnień profilaktyki zagrożeń w wirtualnym świecie, który w dzisiejszych czasach jest głównym środkiem przekazywania wszelkich norm i wartości, miejscem, gdzie wiele osób, przede wszystkim bardzo młodych, buduje swoją tożsamość. Autorka ma nadzieję, że artykuł ten nie tylko przybliży problematykę cyberzagrożeń, lecz także zainicjuje lub udoskonali działania profilaktyczne podejmowane w tym obszarze.

W dniach 21–23 maja br. w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji przeprowadziło seminarium szkoleniowe pn. „Nowe wyzwania dla współczesnej profilaktyki w obszarze cyberzagrożeń oraz handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży”.

Wydarzenie zorganizowane zostało dla policjantów koordynatorów ds. profilaktyki społecznej z komend wojewódzkich Policji, Komendy Stołecznej Policji, a także wykładowców szkół policyjnych realizujących zajęcia dydaktyczne w tym zakresie. Miało na celu poszerzenie wiedzy na temat współczesnych trendów dotyczących handlu ludźmi i zjawisk z nimi powiązanych, zwiększenie kompetencji w obszarach bezpieczeństwa finansowego i mobilnego w cyberprzestrzeni, a także wymianę doświadczeń dotyczących przedsięwzięć realizowanych oraz planowanych w tych obszarach. Prowadzący seminarium zaznaczyli, że niezwykle istotną lekturą dla współczesnej profilaktyki w obszarze cyberzagrożeń jest publikacja *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*. Badanie zostało zrealizowane przez NASK-PIB (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy). Raport przedstawia, jak kształtuje się cyfrowy świat oraz polska młodzież, a także, jakie zjawiska korelują z młodzieżową aktywnością cyfrową, również tą negatywną. Raport jest wynikiem piątej fali badań, których każda edycja zawiera bloki stałych zagadnień, mierzących dynamikę wybranych zjawisk (czas,

narzędzia, miejsce, inicjacja w zakresie problematycznego użytkowania internetu itd.) oraz tzw. bloki „sezonowe” związane z bieżącymi trendami cyfrowymi. W prezentowanym badaniu zwrócono szczególną uwagę na media społecznościowe i towarzyszące im problemy społeczne: samotność, samoocenę, seksualizację, uzależnienie, internetowe wyzwania itd. Raport prezentuje także deklaracje rodziców badanych nastolatków w celu konfrontacji rzeczywistych praktyk nastolatków z przekonaniami czy wyobrażeniami ich rodziców¹. Tym samym daje policjantom realizującym zadania z zakresu profilaktyki społecznej obraz zagadnień i problematyki związanych z cyberaktywnością dzieci i młodzieży. Raport odnotowuje wyraźny wzrost ilości czasu korzystania z internetu przez nastolatki w dni powszednie. Obecnie jest to 5 godzin 36 minut (vs. w 2020 r. – 4 godziny 50 minut). Prawie 90% nastolatków najczęściej korzysta z internetu w domu, a blisko co drugi – także w drodze, w podróży. Częściej niż co czwarty nastolatek jest online również w szkole. Najbardziej popularnym urządzeniem do korzystania z internetu jest smartfon. Najczęściej wskazywane przez młodzież aktywności online to rozrywka i komunikacja, m.in: słuchanie muzyki, kontakty ze znajomymi i rodziną za pomocą komunikatorów, czatów, oglądanie filmów i seriali, granie w gry online oraz korzystanie z serwisów społecznościowych. Co trzeci nastolatek deklaruje, że korzysta z internetu do odrabiania lekcji, natomiast tylko co szesnasty włącza się w celu poszerzenia wiedzy².

Nadmienić należy również, że z przedmiotowego badania wynika, iż niemal połowa młodych ludzi spotyka się w internecie z sytuacjami, w których ich znajomi są atakowani i wyzywani (44,6%). Z ośmieszaniem i poniżaniem kogoś w sieci zetknął się co trzeci nastolatek (ośmieszanie – 33,2%, poniżanie 29,6%). Kiedy nastolatki doświadczają przemocy, najczęściej nie reagują i nikomu o tym nie mówią. Bierność w sytuacjach doświadczania przemocy w sieci wzrasta w stosunku do poprzednich lat (2022 r. – 38,5%, 2020 r. – 32,4%). Nastolatki bez względu na wiek, płeć czy miejsce zamieszkania obserwują różne formy cyberprzemocy. Ponadto w odpowiedzi na pytanie: „Czy spotkałeś/spotkałaś się z któryś z poniższych rodzajów przemocy internetowej?” wskazują takie formy przemocy, jak: zastraszanie, szantażowanie, rozpowszechnianie kompromitujących materiałów³.

W odróżnieniu od „tradycyjnej” przemocy zjawisko cyberprzemocy charakteryzuje wysoki poziom anonimowości sprawcy, więc w tym przypadku traci na znaczeniu przewaga mierzona cechami fizycznymi czy społecznymi, a dodatkowym atrybutem sprawcy cyberprzemocy staje się umiejętność wykorzystywania możliwości, jakie dają media elektroniczne. Charakterystyczna dla problemu szybkość rozpowszechniania materiałów kierowanych przeciwko ofierze oraz ich powszechna dostępność w sieci sprawiają, że jest to zjawisko szczególnie niebezpieczne⁴. W celu ochrony przed cyberprzemocą można wykorzystywać istniejące regulacje zarówno prawa karnego, jak i cywilnego. W szczególności mowa tu o przestępstwach zniesławienia lub zniewagi, naruszenia wizerunku, stalkingu, podszywania się pod kogoś, groźby, włamania do się do sieci teleinformatycznych. W przypadku tych przestępstw ściganie sprawcy cyberprzemocy następuje po złożeniu wniosku przez osobę pokrzywdzoną.

Podstawą do wymierzenia kary są m.in. następujące artykuły Kodeksu karnego:⁵

- 190 k.k. (groźba karalna),
- 190a k.k. (uporczywe nękanie, podszywanie się),
- 191 k.k. (zmuszenie do określonego działania),
- 191a k.k. (naruszenie intymności seksualnej, utrwalenie wizerunku nagiej osoby bez jej zgody),
- 212 k.k. (zniesławienie),
- 216 k.k. (zniewaga),
- 267 k.k. (bezprawne uzyskanie informacji, włamanie się do sieci teleinformatycznych),
- 269 k.k. (uszkodzenie danych informatycznych),
- 269a k.k. (zakłócanie systemu komputerowego),
- 287 k.k. (oszustwo komputerowe).

Odwołując się do wniosków z raportu *Nastolatki 3.0*, należy wskazać, że młodzież korzystała z wielu stron internetowych i aplikacji o bardzo zróżnicowanej tematyce, w tym m.in.: patostreamów – wulgarnych, obscenicznych i nacechowanych przemocą widowisk lub transmisji internetowych nadawanych na żywo w serwisach streamingowych, np. YouTube, Twitch. Wyniki badań wskazują, iż co czwarty nastolatek ogląda tzw. patostreamy, a blisko co szósty nie jest w stanie określić, czy oglądane przez niego treści mają cechy patostreamu i czy są wulgarnie lub nacechowane przemocą⁶. Kontakt z negatywnymi informacjami, których młody człowiek nie potrafi odpowiednio zinterpretować i którym bezgranicznie wierzy, może prowadzić u niego do trwałego pogorszenia nastroju, obniżenia poczucia bezpieczeństwa, a w efekcie do wypaczenia obrazu rzeczywistości. Możliwe konsekwencje kontaktu dziecka ze szkodliwymi treściami to:

- lęk, niepokój, obniżenie poczucia bezpieczeństwa,
- wypaczony obraz rzeczywistości,
- pogorszenie nastroju,
- demoralizacja i zachowania sprzeczne z normami społecznymi,
- znieczulenie na losy ofiar przemocy,
- agresywna postawa wobec innych,
- ryzykowne zachowania i działania antyspołeczne,
- fałszywe poglądy na sferę seksualności⁷.

Wyraźnie najpopularniejszym serwisem z tej kategorii jest Pornhub.com – odwiedzony przez ponad jedną czwartą osób z grupy 1,3 mln użytkowników w wieku 7–19 lat. Młodzież odwiedzała również strony związane z podejmowaniem ryzykownych zachowań, m.in. wprowadzających w świat hazardu. Przykładem tego jest kategoria zakładów bukmacherskich. Ponad 800 tysięcy przedstawicieli młodzieży weszło na stronę STS.pl, a prawie pół miliona na stronę Betclic.pl. Ważną kwestią podnoszoną w raporcie jest wzrost liczby osób nastoletnich, które decydują się na spotkanie z osobą dorosłą, poznaną w internecie (2022 r. – 17,9%, 2020 r. – 14,1%). Co czwarty nastolatek nikogo nie poinformował o takim zdarzeniu (2022 r. – 25,3%, 2020 r. – 24,5%)⁸. W tym obszarze istnieje realne zagrożenie dla dzieci i młodzieży.

Należy również wspomnieć o ryzykownych zachowaniach dzieci w sieci w postaci sextingu. Termin powstał z połączenia słów „sex” i „texting”. Na początku dotyczył wysyłania smsów, ale wraz z rozwojem technologii i komunikatorów zmienił się jego charakter oraz sposób komunikacji. W wielu przypadkach materiały przesyłane sobie przez młodych pozostają tylko między nimi, natomiast zdarza się, że zdjęcie lub film trafią w niepowołane ręce. Może tak się stać w wyniku konfliktu, zemsty, chęci zaimponowania innym lub kradzieży danych, kradzieży telefonu, włamania na profil czy konto⁹. Według danych z raportu w szkole średniej, co drugi nastolatek potwierdza, że otrzymał treści z czyimś nagim wizerunkiem. Co czwarty uczeń 7 klasy szkoły podstawowej otrzymuje tego rodzaju materiały, dotyczy to zarówno chłopców, jak i dziewcząt¹⁰.

Niezmiernie ważne jest, aby w trakcie spotkań profilaktycznych uświadamiać młodzież w zakresie odpowiedzialności prawnej, o tym, że z pozoru dla nich niewinne zachowanie może wypełnić znamiona przestępstwa z art. 200a § 2 Kodeksu karnego, zgodnie z którym karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 podlega ten, kto „za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji”. W świetle prawa, zgodnie z ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (Dz. U. z 2024 r. poz. 560), osoby prawomocnie skazane wyrokiem sądu podlegają wpisowi do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym. Skutkiem tego wpisu może być nadmierna represja i stygmatyzacja takiej osoby w społeczeństwie, może to również rzutować na przyszłość nieletniego w dorosłym życiu.

Mimo że dane osób nieletnich nie są powszechnie dostępne, to dostęp do nich może uzyskać m.in.: pracodawca czy podmiot prowadzący działalność związaną z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi.

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

W świetle powyższego niezwykle ważne jest zapobieganie problemowi poprzez podejmowanie zajęć profilaktycznych w szkołach i placówkach poświęconych zagrożeniom czynami zabronionymi i czynami karalnymi przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, w tym w cyberprzestrzeni, oraz zagadnieniom odpowiedzialności prawnej nieletnich, a także działań prewencyjnych poprzez sprawne przekazanie informacji organom właściwym do prowadzenia postępowania karnego w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa oraz poprzez upowszechnianie informacji o punktach i miejscach świadczących specjalistyczną pomoc i udzielających wsparcia małoletnim pokrzywdzonym czynami zabronionymi, czynami karalnymi przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz o rodzaju świadczonej pomocy i wsparcia.

Należy również wspomnieć, iż przepisy dotyczące standardów ochrony małoletnich znajdujące się w art. 22b i 22c ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczości na tle seksualnym i ochronie małoletnich zostały zmienione ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1606), czyli tzw. ustawą Kamilka, która weszła w życie 15 lutego 2024 r. Zmiany wprowadzone dzięki tej ustawie zakładają m.in. wdrożenie procedury *Serious Case Reviews*. Chodzi o obowiązek analiz najpoważniejszych przypadków przemocy wobec najmłodszych. Istotne jest również wprowadzenie „Standardów Ochrony Małoletnich” w różnych instytucjach (m.in. szkołach, szpitalach, ale również obiektach turystycznych), a także zmiany w zakresie instytucji reprezentanta dzieci. W pomoc najmłodszym ofiarom przemocy angażuje się Sieć Pomocy Pokrzywdzonym, prowadzona w ramach Funduszu Sprawiedliwości. Ministerstwo Sprawiedliwości wraz z ekspertami przeprowadziło prace nad stworzeniem ogólnopolskiej strategii walki z przestępczością seksualną wobec dzieci, której efektem jest Krajowy Plan Działania na rzecz ochrony dzieci przed przestępstwami na tle seksualnym¹¹.

Podsumowując wnioski płynące z przywołanego raportu, a także z udziału w wyżej wspomnianym seminarium, należy podkreślić, że obok pozytywnych aspektów aktywności małoletnich w cyberprzestrzeni występuje duże zagrożenie związane z narażeniem najmłodszych na nielegalne lub niechciane treści, cyberprzemoc, a także wiele zagrożeń wynikających z naruszenia prywatności i danych osobowych. Wraz ze wzrostem ilości czasu spędzanego w sieci zwiększa się także ryzyko styczności z materiałami o charakterze pornograficznym, treściami szkodliwymi, mową nienawiści i dezinformacją, jak również ryzyko niechcianego kontaktu, uwodzenia, wykorzystywania i przemocy. Istotną kwestią są także skutki społeczne, czyli: zaniedbywanie codziennych obowiązków przez małoletnich, poczucie osamotnienia, brak umiejętności nawiązywania lub podtrzymywania relacji społecznych, zerwanie takich relacji w grupie rówieśniczej, niepokój towarzyszący konieczności konfrontowania się z innymi osobami bezpośrednio, brak umiejętności kreatywnego spędzania czasu czy organizowania sobie czasu wolnego (ciągle narzekanie na nudę). Natomiast od strony fizjologicznej korzystanie z nowości technologicznych w nieodpowiedniej pozycji powoduje ogromne obciążenie dla układu ruchu, tzn. syndrom SMS-owej szyi (*Text Neck Syndrome*), który jest zespołem dolegliwości bólowych doświadczanych przez osoby długotrwale korzystające ze smartfonów,

tabletów i komputerów. Nadmierne korzystanie z urządzeń elektronicznych może również skutkować wadami wzroku, problemami ze snem, bólami głowy, nadgarstka, tikami nerwowymi, zaburzeniami odżywiania, zespołem przewlekłego zmęczenia, szumami w uszach.

Podsumowanie

Seminarium szkoleniowe pn. „Nowe wyzwania dla współczesnej profilaktyki w obszarze cyberzagrożeń oraz handlu ludźmi ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży” dało uczestnikom możliwość poszerzenia wiedzy na temat współczesnych trendów związanych z handlem ludźmi, a także na temat cyberzagrożeń, co wpłynie na skuteczność podejmowanych działań przez funkcjonariuszy w zwalczaniu przestępczości, działań wykrywczych oraz działań prewencyjnych w postaci podejmowanych przedsięwzięć profilaktycznych, w tym również z udziałem podmiotów pozapolicyjnych, tj. instytucji rządowych i organizacji pozarządowych.

¹ *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, red. R. Lange, Warszawa 2023, Państwowy Instytut Badawczy NASK, file:///C:/Users/951104/Downloads/Thinkstat_RAPORT_nastolatki-3_0_ONLINE.pdf [dostęp: 27.06.2024 r.].

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Ł. Wojtasik, *Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska, skala problemu, działania profilaktyczne*, <https://www.sp118.pl/userdata/projekty/internet/cyberprzemoc.pdf> [dostęp: 27.06.2024 r.].

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

⁶ *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, red. R. Lange.

⁷ J. Piechna, *Szkodliwe treści w internecie. Nie akceptuję, reaguję!*, NASK Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019, https://cyberprofilaktyka.pl/publikacje/Szkodliwe%20tre%5c%9bci%20w%20internecie_www.pdf [dostęp: 27.06.2024 r.].

⁸ *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, red. R. Lange.

⁹ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Sexting: czy wiesz o nim wszystko?*, <https://www.gov.pl/web/niezagubdzieckawsieci/sexting-czy-wiesz-o-nim-wszystko> [dostęp: 27.06.2024 r.].

¹⁰ *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, red. R. Lange.

¹¹ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Ustawa Kamilka podpisana przez Prezydenta RP*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/ustawa-kamilka-podpisana-przez-prezydenta-rp> [dostęp: 27.06.2024 r.].

Summary

Preventive actions in the area of cybersecurity of children and youth

This article concerns the issues discussed during a training seminar called “New challenges for contemporary prevention in the area of cyberthreats and human trafficking, with particular reference to children and youth,” which was carried out by the Prevention Bureau of the National Police Headquarters on May 21–23, 2024 at the Police Training Centre in Legionowo. The seminar provided an opportunity to exchange experience on the events planned and performed by police officers for social prevention from the provincial police headquarters and the Warsaw Metropolitan Police, as well as by police school instructors who conduct classes in this area.

Thumaczenie: Katarzyna Olbryś